

HUR TRIVS HÖGSTADIEELEVER MED LIVET?

av

Stig Elofsson

Socialhögskolan

INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

STOCKHOLMS UNIVERSITET

- Januari 2000 -

FÖRFATTARENS FÖRORD

Samtidigt med den här rapporten publiceras flera rapporter som presenterar resultat från en fritidsundersökning genomförd i Bergsjön 1991. Det finns flera skäl till att intressera sig för just denna undersökning. Bergsjön är en förort till Göteborg som kan karakteriseras som ett område där många ungdomar har invandraranknytning - antingen är de själva födda utomlands eller är deras föräldrar födda utomlands. Samtidigt bebos området självklart också av ungdomar som själva är födda i Sverige och vars bägge föräldrar är födda i Sverige. Vi har alltså goda möjligheter att studera invandrarbakgrundens betydelse i ett brett perspektiv samtidigt som en grupp ungdomar som kommer från denna typ av område får göra sin röst hörd.

Ett annat skäl till att publicera dessa rapporter är att undersökningen ger en ovanligt fyllig bild av ungdomarnas livssituation. Utöver frågor kring vad de gör under fritiden har högstadieläverna fått beskriva hur de trivs (i skolan, på fritiden, med livet), hur de värderar miljön i stadsdelen och i vilken utsträckning de tycker att kommunen skall satsa på olika verksamheter/områden i skolan och på fritidssidan. Då det gäller satsningar har eleverna fått ta ställning till hur viktigt de tycker det är med satsningar på olika verksamheter vilket innebär att vi får en bred bild av deras preferenser. Dessutom finns det i undersökningen ett flertal variabler som beskriver ungdomarnas skolsituation och deras sociala situation i mer övergripande mening. Tillsammans med trivsel - som väl kan ses som ett slags mått på livskvalité - kan detta ge oss en god bild av ungdomarnas livssituation.

Även om rapporterna berör en speciell stadsdel torde de ha ett betydande allmänintresse. För det första handlar det om generella problem, för det andra behandlar rapporterna samband mellan olika faktorer i ungdomarnas livssituation. Dessa samband torde i stor utsträckning vara generaliserbara och giltiga även utanför denna speciella stadsdel. Dessutom finns det runt om i Sverige en lång rad områden med en likartad socioekonomisk sammansättning. Att materialet hämtats från Bergsjön skall i stället ses som en fördel med utgångspunkt från variationen säkert är större här än i många medelklassområden. I denna serie kommer följande rapporter att publiceras:

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	Sid
INLEDNING	1
ATT TRIVAS MED LIVET	2
UNDERSÖKNINGSGRUPP	4
STATISTISKA METODER	5
HUR TRIVS UNGDOMARNA MED LIVET?	7
VAD KAN FÖRKLARA SKILLNADER I HUR UNGDOMAR TRIVS MED LIVET?	9
1. Vad förklarar hur man trivs med livet?	9
2. Samband mellan hur man trivs med livet och hur man betygsätter miljön	12
SAMBAND MELLAN HUR MAN TRIVS MED LIVET OCH HUR MAN TRIVS I SKOLA OCH PÅ FRITID	13
SAMMANFATTNING OCH SLUTSATSER	14
NOTER	17

INLEDNING

Vi vet ju alla att högstadietiden, början av tonåren, kan vara en jobbig period för ungdomar. Det är inte så lätt att trivas varken med sig själv eller livet. Tonårsperioden ses ofta som en dramatisk period i individens utveckling där upplevelsen av hur man tar det i stor utsträckning påverkas av "den inre dramat". I denna rapport handlar det dock om vilken roll yttre faktorer - utanför individen - kan spela.

Syftet med den här rapporten är att se närmare på hur högstadieelever svarar, när man frågar dem hur de trivs med livet. Man kan ju säga att man via denna fråga får en bild av hur ungdomarna upplever sin livskvalité. Detta innebär också att man tar ungdomarnas svar på allvar. Ungdomar, som säger att de trivs dåligt med livet, har en sämre livskvalité. Livskvalitén kan - inte minst under tonåren - påverkas av både inre och yttre faktorer. När jag i rapporten söker finna "förklaringar" till hur ungdomarna trivs med livet så söks förklaringarna bland yttre faktorer. Från det aktuella frågeformuläret kan man inte få någon direkt information om inre, psykologiska faktorer.

I samband med studier av individers välfärd har periodvis förts en intensiv debatt kring frågan om man skall utgå från "subjektiva mått" - hur upplever individen sin situation - eller mera "objektiva mått" - vad har individer för resurser för att kunna ha ett "gott" liv. Användningen av "subjektiva mått" har främst kritiserats för att sådana mått i hög utsträckning påverkas av individens anspråksnivå. Den, som utifrån sett har det bra kan vara missnöjd medan den, som utifrån sett har det mindre bra, kan vara nöjd. Det mått jag här använder är självklart subjektivt, det beskriver ju ungdomarnas uppfattning om sin situation. Självklart kan anspråksnivån påverka svaren. Men detta innebär inte på något sätt att vi kan ignorera om eleven sagt att han/hon trivs dåligt med livet. Det blir lite "cyniskt" att säga "ja, men du har det ju så bra så du har inga skäl att må dåligt". Vi bör otvivelaktigt ta elever, som säger att de mår dåligt, på allvar.

Man kan ju fråga sig vad de får för konsekvenser om ungdomar upplever att de trivs bra eller dåligt med sitt liv. Är det svar vi fått bara en del av att det går upp och ned i alla ungdomars liv? Om det skulle vara så - vilket jag i högsta grad tvivlar på - kommer detta att märkas i analysen. Vi kommer nämligen inte att få några samband mellan trivsel och olika faktorer, som beskriver individens situation.

I tidigare analyser av trivseln i skolan har jag behandlat de tre första alternativen - "det går an", "bra" och "mycket bra" - som indikation på en tillfredsställande skolsituation. Argumentet för att föra även "det går an" hit utgår från att den sociala förväntan snarast verkar för att man vill tona ner att man trivs bra i skolan. Även om uttrycket "det går an" antyder att man inte trivs så bra har jag ändå tolkat det positivt - man trivs inte dåligt i skolan.

Analysen av hur eleverna trivs på fritiden bygger på svaren på frågan.

"Hur tycker du på det hela taget att du har det på din fritid?"

med svarsalternativen

- * Bra
- * Ganska bra
- * Varken bra eller dåligt
- * Ganska dåligt
- * Dåligt

Här har jag i tidigare analyser endast låtit svaren "Bra" och "Ganska bra" stå för att elever har en tillfredsställande situation. Det är rimligt att utgå från att de sociala förväntningarna är att man skall ha det bra på fritiden - redan "varken bra eller dåligt" torde därför indikera att fritidssituation inte är tillfredsställande. För att söka förklaringar till variationer i hur eleverna trivs med livet studerar jag också ett antal variabler, som kan tänkas "förklara" trivseln. Hit hör några traditionella bakgrundsvariabler - kön, ålder, familjens sociala ställning samt invandrarbakgrund. I undersökningen skattas familjens sociala ställning med hjälp av ett mått på familjens materiella resurser (1), som bygger på bostadsförhållande samt tillgång till bil, båt (som går att sova i) och sommarstuga. Invandrarbakgrund (-anknytning) skattas på två sätt. I ena fallet utgår jag från om ungdomarna själva är födda i Sverige eller ej och i det andra fallet från föräldrarnas födelseland. För att studera skolsituationen används två mått, nämligen förekomst av skolk samt val av kurs (allmän eller särskild) i matematik och engelska.

För att få en bild av fritidssituationen studerar jag om eleven är medlem i förening, motionerar samt hur mycket han/hon tittar på TV och video.

Den psykosociala forskningen inom arbetsmiljörådet - som ägnat sig åt vuxna - har visat att socialt stöd/social förankring (på och utanför arbetet) har stor betydelse för individens hälsa och välbefinnande. Det är rimligt att detta även gäller ungdomarna. I undersökningen ingår ett antal frågor, som mer eller

STATISTISKA METODER

De analyser som genomförs innefattar studier av samband mellan en beroende variabel - hur man trivs med livet - och ett antal oberoende variabler. Det är här viktigt att skilja mellan **totala** samband och **direkta** samband. Det **totala** sambandet mellan den beroende och en oberoende variabel är det samband, som erhålls, då man inte tagit hänsyn till eventuell samvariation mellan den studerade oberoende variabeln och andra oberoende variabler. Det **direkta** sambandet är däremot det samband, som erhålls, då man tagit hänsyn till eventuell samvariation med - kontrollerat för - andra oberoende variabler. Vid tolkning av resultaten kan båda typerna av samband vara väsentliga. Säg t ex att vi skulle finna ett tydligt samband mellan kön och hur man trivs med livet. Detta är ett **totalt** samband och anger att det finns skillnad mellan pojkar och flickor - ett faktum, som otvivelaktigt är av intresse. Tänk er dock att de **direkta** sambandet mellan kön och hur man trivs med livet blir svagt. Detta kan inträffa därför att pojkar och flickor också skiljer sig i andra avseende. Dessa skillnader kan "förklara" olikheter med avseende på hur man trivs.

I rapporten studeras de **totala** sambanden genom en analys av korstabeller. För att testa om det finns samband mellan de två variablerna i korstabellen används χ^2 -test. Styrkan på sambandet, vilket används vid jämförelser mellan oberoende variablers betydelse, mäts med hjälp av gamma-koefficienter. Denna koefficient beräknas från det erhållna χ^2 -värdet.

För att studera de **direkta** sambanden mellan den beroende och de oberoende variablerna används regressionsanalys. Eftersom variablerna inte är kontinuerliga utan i allmänhet endast följer en ordinalskala får resultaten ses som approximativa. I regressionsanalysen bedöms den **direkta** inverkan av en viss oberoende variabel genom den standardiserade regressionskoefficienten. Vid beräkning av denna har hänsyn tagits till variationen i den oberoende variabeln. Själva koefficienten anger vilken förändring som sker för den oberoende variabeln om den oberoende variabeln "förändras" motsvarande dess standaravvikelse. Genom att använda standardiserade regressionskoefficienter blir det möjligt att mera direkt jämföra betydelsen av de olika oberoende variablerna. Av väsentlig betydelse för bedömningen av **direkta** samband blir test av hypotesen att regressionskoefficienten för en oberoende variabel är noll, d v s att det inte finns något direkt samband. Ett förkastande av denna hypotes innebär att det empiriskt erhållna **direkta**

HUR TRIVS UNGDOMARNA MED LIVET?

Bland samtliga elever får vi följande svarsfördelning på frågan om hur man trivs med livet

* 62 % säger att de trivs bra

* 31 % säger att de trivs ganska bra

* 6 % säger att de inte trivs särskilt bra

* 2 % säger att de trivs dåligt

Det finns ingen skillnad mellan könen - i bägge fallen anger 92 % att de trivs bra eller ganska bra. Däremot finns ett klart signifikant samband med ålder - andelen som trivs är märkbart lägre i årskurs 9 än i årskurs 7 och 8. Resultaten presenteras i tabell 1 nedan.

Årskurs	Andel (%) av eleverna, som trivs			
	Bra	Ganska bra	Inte särskilt bra	Dåligt
7	70	27	4	0
8	59	35	4	1
9	56	31	9	4

Tabell 1. Samband mellan ålder och hur man trivs med livet

Tydligt finns det kontinuerligt en förskjutning mot att man trivs sämre ju äldre man blir. Från årskurs 7 till 8 är det främst andelen, som trivs bra, som minskar medan det från årskurs 8 till 9 är andelen, vilken inte trivs bra, som ökar.

Då det gäller familjens materiella resurser är bilden något oklar. Ser vi till andelen, som trivs, blir sambandet svagt, medan - vilket framgår av tabell 2 nedan - vi får ett ganska klart mönster om vi ser till andelen, som säger att de trivs bra.

Familjens mat. resurser	Andel(%) av eleverna, som trivs			
	Bra	Ganska bra	Inte särskilt bra	Dåligt
Stora	76	21	3	0
Medelstora	62	28	8	2
Ganska begränsade	61	32	4	2
Begränsade	45	47	5	3

Tabell 2. Fördelning av hur man trivs med livet efter familjens materiella resurser.

VAD KAN FÖRKLARA SKILLNADER I HUR UNGDOMAR TRIVS MED LIVET?

Syftet med det här avsnittet är att söka finna de faktorer, som är av betydelse för hur eleven bedömer sin livssituation - hur de trivs med livet. Avsnittet innefattar två olika analyser. I en första analys knyter jag an till elevens situation med avseende på bakgrund, skola, fritid, socialt kontaktnät och social anpassning till samhällets värderingar. Med hjälp av regressionsanalys söker jag här faktorer, som mer "direkt" påverkar hur man trivs med livet.

I en andra analys tar jag upp sambandet mellan miljön och hur man trivs med livet. I undersökningen har eleverna fått betygssätta inte bara stadsdelen utan också bostad, natur, skola och olika fritidsverksamheter. Här söker jag i analyser efter vad det finns för samband mellan hur man uppfattar stadsdelen i dessa avseenden och hur man trivs med livet.

1. Vad förklarar hur man trivs med livet?

Låt oss - innan vi går närmare in på vad som främst tycks inverka på hur man trivs - se på vilka variabler, som uppvisar samband med trivseln. Jag redovisar inte resultaten i detalj utan ger bara en sammanfattning för de fall, då man erhåller signifikanta samband. Detta gäller för

- * ålder. Som tidigare konstaterats trivs de äldre sämre
- * invandrarbakgrund. Visserligen skiljer sig sambanden inte signifikant från noll, men det finns ändå en tendens till att invandrarungdomar trivs sämre än svenska ungdomar.
- * skolk. Det finns ett närmast kontinuerligt samband mellan hur mycket man skolkar och försämrad trivsel.
- * antal kamrater. Här får vi ett positivt samband mellan antal kamrater och hur man trivs.
- * titta på TV respektive video. När det gäller videotittande är sambandet signifikant skilt från noll, medan det är nästan signifikant ($p=0.06$) för TV-tittande. I bägge fallen är sambanden negativa.
- * rökning. De som röker trivs sämre än de som inte röker.
- * alkohol. De som dricker sprit trivs sämre.
- * med i gäng, där sambandet ej är riktigt signifikant ($p=0.07$). De som är med i gäng trivs sämre.

Sammantaget förklarar regressionsmodellen 22 % av variationen i hur eleverna beskriver att de trivs med livet. Utfallet är mycket distinkt - det är endast fyra variabler, som uppvisar direkta samband med trivsel. Det är intressant att socialt nätverk - kamrater och vuxna - slår igenom starkast. När det gäller sambanden med indikationer på "social missanpassning" - med i gäng respektive dricker sprit - är det självklart svårt att avgöra vad som påverkar vad (den kausala riktningen). Vi kan tänka oss att "social missanpassning" leder till sämre trivsel, men det kan givetvis också vara så att de, som trivs sämre med livet oftare söker sig till gäng respektive dricker sprit.

I regressionsanalysen försvinner (eller tonas i varje fall ned) sambanden med ålder och invandrarbakgrund. En del av dessa samband överförs till sambanden med "bristande social anpassning". När det gäller sambanden med det sociala kontaktnätet - antal kamrater och vuxna, som man kan prata med - tycks dessa i huvudsak kvarstå. De övriga variablerna kan, i mer eller mindre grad, ses som indikationer på att man inte riktigt vill göra det som samhället värderar högt. Tydligt fångas stora delar av dessa samband upp av att vara med i gäng och att dricka sprit.

För att få en tydligare bild av vad de centrala variablerna i regressionsanalysen betyder presenterar jag sambanden mellan dem och hur man trivs med livet i tabell 6 nedan.

Variabel	Värde	Andel (%) som trivs med livet
Antal kamrater	Ingen	64
	En	85
	2 - 3	88
	4 - 5	94
	6 - 10	98
	11 -	97
Vuxna att prata med om du har problem	Nej	79
	Ja	96
Har du senaste 4 veck. druckit starköl, vin eller sprit?	Nej	96
	En gång	83
	2- ggr	80
Är du med i något gäng	Nej	94
	Ja	88

Tabell 6. Andel (%) av eleverna, som trivs med livet efter de variabler som uppvisar signifikanta samband i regressionsanalysen.

SAMBAND MELLAN HUR MAN TRIVS MED LIVET OCH HUR MAN TRIVS I SKOLA OCH PÅ FRITID

Att det finns klara samband mellan trivsel i skolan respektive på fritiden och hur man trivs med livet framgår tydligt av tabell 9 nedan.

Trivsel i/på		Andel (%) av eleverna som trivs ... med livet		
		Bra	Ganska bra	Inte särskilt bra/dåligt
Skolan	Mycket bra	77	19	4
	Bra	63	32	5
	Det går an	52	40	8
	Dåligt eller mycket dåligt	43	29	29
Fritiden	Bra	76	21	3
	Ganska bra	50	47	3
	Inte bra	16	45	39

Tabell 9. Samband mellan hur man trivs i skolan respektive på fritiden och hur man trivs med livet.

Man kan tydligt se att det finns ett direkt samband mellan hur man trivs i skola respektive på fritid och hur nöjd man är med sin livssituation. Speciellt markant är att andelen, som inte trivs med livet, är mycket högre bland de som upplever en otillfredsställande skol- eller fritidssituation än bland övriga.

Tillsammans förklarar trivsel i skola och på fritid i en regressionsanalys 32 % av variationen i hur man trivs med livet. En närmare analys visar att det främst är trivsel på fritiden, som "förklarar" hur man trivs med sitt liv. Genom att beräkna partiella korrelationskoefficienter (0.50 för trivsel på fritiden och 0.21 för trivsel i skolan) kan man visa att 71 - 85 % av förklaringsvärdet kan åtföras till trivsel på fritiden. Analysen visar alltså att ungdomarnas upplevelse av livskvalité (hur man trivs med livet) kan återföras till hur man trivs i skolan och på fritiden. Uppenbarligen spelar fritiden en viktigare roll än skolan.

Förklarande variabel	Standardiserad regressionskoeff.	Sign. nivå
Antal kamrater	0.16	**
Vuxna att prata	0.13	*
Med i gäng	- 0.09	p=0.08
Dricker alkohol	- 0.15	**
Betyg på skolan	- 0.05	
Betyg på fritidsgårdar	0.05	
Betyg på naturen	0.04	
Betyg på stadsdelen	0.09	p=0.09
Trivsel i skolan	0.12	p=0.05
Trivsel på fritiden	0.44	***

Tabell 10. *Resultat av regressionsanalys av hur man trivs med livet. Som förklarande variabler ingår variablen, som uppvisat signifikanta samband i tidigare analyser.*

Sammantaget förklarar dessa variabler 42 % av variationen i hur man trivs med livet. Högst förklaringsvärde har hur man trivs på fritiden, medan sambandet med trivsel i skolan inte riktigt når upp till signifikansnivån 5%. De tidigare redovisade sambanden med socialt kontaktnät och bristande social anpassning kvarstår i stort sett oförändrade även när vi kontrollerat för de nya variablerna. Däremot försvinner i huvudsak sambanden med hur man betygsätter stadsdelen och verksamheter i denna. Starkast blir här sambandet med betygsättningen av stadsdelen i sin helhet - dock utan att sambandet skiljer sig signifikant från noll ($p=0.09$). Möjligen kan detta tolkas som tecken på att miljön i stadsdelen kan spela en viss (kanske marginell) roll för hur man trivs. Det är alltså individuella faktorer som spelar den avgörande rollen.

Inom den psykosociala forskningen talar man om betydelsen av socialt kontaktnät och social aktivitet för hälsa och välbefinnande. Det är rimligt att se trivseln på fritiden som en indikator på positiv social aktivitet. Detta skulle då innebära att det blir socialt nätverk och social aktivitet som främst kan "förklara" hur man trivs med livet. Dessa resultat stämmer ju med resultat man funnit i arbetsmiljöstudier bland vuxna - socialt kontaktnät och social aktivitet uppvisar positiva samband med hälsa och välbefinnande. Det är anmärkningsvärt att skolan och miljön i stadsdelen endast spelar en marginell roll. Denna bild kompletteras med negativa samband mellan hur man trivs med livet och konsumtion av alkohol. Det finns också en tendens till ett negativt samband

NOTER

1. I undersökningen indelas familjer i fem grupper efter ekonomiska (materiella) resurser. Dessa fem grupper definieras på följande sätt

Ekonomisk grupp 1 - mycket goda resurser

Bor i villa/radhus samt har tillgång till sommarstuga, båt (man kan sova i) och bil.

Ekonomisk grupp 2 - goda resurser

Bor i villa/radhus eller insatslägenhet/andelslägenhet samt tillgång till två av sommarstuga, båt (man kan sova i) och bil.

Ekonomisk grupp 3 - medelgoda resurser

Alla, som ej klassificeras i grupper 1, 2, 4 och 5.

Ekonomisk grupp 4 - begränsade resurser

Bor i hyreslägenhet och har tillgång till en av sommarstuga, båt (man kan sova i) och bil.

Ekonomisk grupp 5 - små resurser

Bor i hyreslägenhet och har ej tillgång till sommarstuga, båt (man kan sova i) och bil.

